

Dr. sc. Elvis Vardo

ISPITIVANJE KONSTRUKTA MULTIPOTENCIJALNOSTI KOD NADARENIH UČENIKA OSNOVNIH ŠKOLA IZ BOSNE I HERCEGOVINE

Sažetak

Ovim radom smo nastojali provjeriti da li je multipotencijalnost kao jedna od prepoznatih specifičnosti razvoja nadarenih pojedinca i potencijalna prepreka za adekvatan izbor zanimanja, odlika intelektualno nadarenih učenika koji dolaze iz BiH. Postupak nominacije i identifikacije nadarenih učenika je obuhvatio ukupno 1081 učenika iz deset osnovnih škola sa područja Tuzlanskog kantona. U istraživanju je ukupno ispitano 307 učenika završnih razreda koji su, prema postavljenim kriterijima, razvrstani na referentni i komparativni uzorak. U oba slučaja se radi o prigodnom uzorku, u kojem je u konačnici učestvovalo 210 ispitanika ($N_{ref}=108$; $N_{kom}=102$). U procesu identifikacije su korištene Standardne progresivne matrice – plus oblik (Raven, Raven i Court, 1999) kao i Verbalni test kreativnosti – A forma (Jäger, 1967). Nakon provedene nominacije i identifikacije, učesnici su ispitani Upitnikom profesionalnih interesa i sklonosti (ProMente, 2004). Dobijeni rezultati govore da se iskazani profesionalni interesi i sklonosti kod identifikovanih nadarenih učenika mogu posmatrati kao jasno izraženi i diferencirani te da multipotencijalnost interesa nije karakteristika za ispitani uzorak identificiranih nadarenih. Jedna od pozitivnih implikacija takvih rezultata dobijenih na uzorku bh. učenika jeste mogućnost primjene postojećih instrumenata za profesionalno usmjeravanje.

Ključne riječi: profesionalni interesi, multipotencijalnost, nadareni učenici

Uvod

Akutelni imperativi permanentnog razvoja se u velikoj mjeri oslanjaju na resurs čija ograničenja još uvijek nisu vidljiva, a to su ljudski resursi. Razvoj društva predvode nadareni i kreativni pojedinci čije su mogućnosti i najveće, a zadaće društva, tj. sistema obrazovanja je da te iste pojedince prepozna, otkrije i podstiče njihov razvoj. Nadarena i talentovana djeca su mladi sa izvanrednom izvedbom talenta ili oni koji pokazuju potencijal za izvedbu na visokom nivou dostignuća u poređenju sa ostalom djecom njihovog uzrasta, iskustva i miljea. Ovi pojedinci pokazuju visoke učinke u intelektualnim, kreativnim i/ili umjetničkim područjima posjedujući neuobičajene sposobnosti vođenja ili se odlikuju u specifičnim akademskim područjima. Oni zahtijevaju aktivnosti koje se uobičajeno ne provode u školama. (Renzulli, 2004).

Definicije nadarenosti su sa početnih stajališta o nadarenosti kao jednodimenzionalnom konceptu baziranog na visokim postignućima na testu inteligencije, dosegle do multidimenzionalnih poimanja nadarenosti, koji naglašavaju važnost i nekognitivnih faktora u objašnjenju različitih aspekata nadarenosti (Feldhusen i Jarwan, 2000; Altaras, 2006). Jedna od najčešće korištenih koncepcija jeste Renzullijeva troprstenasta koncepcija nadarenosti koja, pored zasnovanosti na istraživanjima i provjerljivosti, pruža i okvir za definisanje sistema identifikacije i obrazovanja nadarenih. Preduslov razvoja nadarenosti prema Renzulliju jeste

aktivno prisustvo tri komponente i to visoko natprosječna sposobnost, posvećenost zadatku te kreativnost. Svaka od ovih komponenti ima status nužnog uslova za pojavu nadarenosti, stepen nadarenosti je to veći što se ove tri komponente više preklapaju i prožimaju, a ne treba ni zanemariti posredni uticaj okoline koje Renzulli označava kao «pozadinske komponente» (Renzulli, 1998).

Profesionalni interesi

Profesionalni interesi su koherentne i relativno trajne kognitivne strukture koje karakterišu stilove sviđanja i nesviđanja i njihovu konzistentnost u vremenu. Interesi predstavljaju želju pojedinca za obavljanjem određenog broja poslova ili aktivnosti (Savickas, 1999). Smatra se da su interesi relativno stabilni u vremenu i da se stabiliziraju u kasnoj adolescenciji (Tracey, 2002). Uloga profesionalnih interesa kao ključne determinante u izboru zanimanja potkrijepljena je snažnom vezom između interesa i pripadnosti određenom zanimanju.

Jedan od najznačajnijih teoretičara psihologije profesionalne orijentacije John Holland je u svojoj teoriji dao pregled vrsta profesionalnih interesa koji se danas koristi kao jedna od najvažnijih paradigmi u profesionalnoj orijentaciji. Holland (1997) je svoju teoriju o razvoju karijere, koja se popularno naziva i RIASEC, utemeljio na osnovu imena šest tipova ili dimenzija (R-realistički, I-istraživački, A-umjetnički, S-socijalni, E-poduzetnički, C-konvencionalni). U savjetodavnom radu se obično uzima u obzir tzv. trokod (kombinacija prva tri najizraženija interesa) kao obrazac za odabir odgovarajuće radne okoline.

Multipotencijalnost – jedan od specifičnih razvojnih problema nadarenih pojedinaca

U socioemocionalnom razvoju nadareni pojedinci se suočavaju sa određenim unutrašnjim i vanjskim specifičnostima razvoja, a jedna od njih je i multipotencijalnost. Pojam «multipotencijalnost» je nastao u Wisconsin laboratoriji za istraživanje i usmjeravanje nadarenih pojedinaca (Kerr i Sodano, 2003). U literaturi koja se odnosi na profesionalno usmjeravanje intelektualno nadarenih pojedinaca, multipotencijalni pojedinci se opisuju kao oni koji ostvaruju podjednako visoke skorove na testovima sposobnosti i testovima postignuća i pokazuju višestruke obrazovno-okupacijske interese podjednakim intezitetom (Sanborn, 1979, prema Achter, Lubinski i Benbow, 1996).

Pored stajališta većeg broja autora da je multipotencijalnost referenca za multiple sposobnosti (Davis i Rimm, 1989; Frederick, 1972; Fredrickson i Rothney, 1972; Herr, 1976; Isaacs, 1973) Ehrlich (1982. prema Rysiew i sar., 1999) naglašava važnost višestrukih interesa kao ključa multipotencijalnosti. Da multipotencijalnost nije fokusirana samo na sposobnosti tvrde i Colangelo i Assouline (2000) u navodu da su multipotencijalne osobe pojedinci koji imaju različite talente i interese te koji bi mogli ostvariti zavidan uspjeh u velikom broju različitih područja. Slično stajalište iznose Rysiew i sar. (1999) i tvrde da multipotencijalni pojedinci posjeduju izražene mnogobrojne sposobnosti i interese, pokazujući obrasce visokih dostignuća u školi, gdje su redovno uključeni u različite društvene, sportske, te aktivnosti zajednice (Sanborn, 1974 prema Rysiew i sar., 1999).

Pored navedenih karakteristika multipotencijalni pojedinci često imaju neke specifične probleme koji se najčešće odnose na pravilan odabir zanimanja. Multipotencijalni pojedinci mogu biti opterećeni prekomjernim brojem različitih opcija za vrijeme odabira karijere ukoliko

im nisu dostupne odgovarajuće savjetodavne intervencije (Kerr, 1991. prema Rysiew i sar., 1999). Može se uočiti da različiti autori imaju različite pristupe istraživanja ovog fenomena, ali i pored kontradiktornih nalaza, ostaje činjenica da je multipotencijalnost kod nadarenih jedinstvena potreba nadarenih i najčešća kočnica u pravilnom odabiru karijere (Colangelo i Assouline, 2000).

Uzevši u obzir izneseni pregled relevantnih istraživanja iz područja multipotencijalnosti kao i nedosljednost u dobijenim rezultatima, u našem radu ćemo krenuti od pretpostavke da multipotencijalnost profesionalnih interesa nije specifičnost intelektualno nadarenih učenika.

Metoda

Ispitanici

Istraživanje je obuhvatilo 307 učenika osmih razreda iz deset osnovnih škola sa područja Tuzlanskog kantona, koji su nakon postupka selekcije prema postavljenim kriterijima razvrstani na referentni i komparativni uzorak. U oba slučaja se radi o prigodnom uzorku, u kojem je u konačnici učestvovalo 210 ispitanika ($N_{ref}=108$; $N_{kom}=102$), prosječne dobi od 13 godina i 8 mjeseci.

Instrumenti

U selekcionoj fazi identifikacije nadarenih su korištene Standardne progresivne matrice za napredne-plus oblik i Verbalni test kreativnosti-forma A. Pored navedenih instrumenata u narednoj fazi istraživanja je primjenjen Upitnik profesionalnih interesa i sklonosti.

Standardne progresivne matrice – plus oblik (Raven, Raven i Court, 1999)

Test Standardne progresivne matrice konstruisan je za mjerenje eduktivne komponente g-faktora, definisanog u Spearmanovoj teoriji kognitivne sposobnosti (Raven i sar. 1999). Test SPM-plus oblik je ustvari neverbalni postupak za ispitivanje logičkog zaključivanja i može se primjenjivati već na ispitanicima starosti već od 6 godina, a standardno od 10 godina. Primjena ovog testa je moguća kao pojedinačna ili grupna. Ocjenjivanje odgovora je objektivno, pomoću ključa za odgovore. Skala se sastoji od pet serija grafičkih problema koje predstavljaju serijske promjene koje se događaju istovremeno u dvije dimenzije. Skala se sastoji od 60 problema koji su podijeljeni u pet serija (A, B, C, D, E), tako da svaka serija sadrži 12 problema. Vrijeme za rad je bilo ograničeno na 60 minuta.

Verbalni test kreativnosti VTK- forma A (Jäger, 1967)

Verbalni test kreativnosti je baziran na teorijskom konceptu Jäger-a, koji između ostalog govori da postoji šest osnovnih dimenzija sposobnosti, unutar koji se nalazi dimenzija bogatstva ideja i produktiviteta koji je usko povezan sa kreativnošću (Jäger 1967. prema Skelić, 1999). VTK posjeduje dvije paralelne forme i to formu A i formu B. Svaka od formi se sastoji od devet subtestova. Za svaki od zadataka u subtestovima postoji tačno određeno vremensko ograničenje izrade zadatka, a ukupno vrijeme primjene VTK je 37 minuta. Ocjenjivanje VTK je objektivno uz pomoć unaprijed definisanih kriterija za ocjenjivanje testa, gdje se tačno nalaze precizne upute za (ne)priznavanje ponuđenih odgovora, za svaki od subtestova ponaosob. Nakon što su selekcionirani intelektualno nadareni učenici, pristupilo se identifikaciji njihovih profesionalnih interesa a isti instrumentarij se primjenio i na komparativnom uzorku.

Upitnik profesionalnih interesa i sklonosti-verzija za osnovnu školu, UPIS-OŠ (Holland 1994., ProMente, 2004)

UPIS-OŠ konstruisan na temelju Hollandove teorije okupacijskih interesa. Hollandova teorija je jedna od najprihvaćenijih teorija u profesionalnoj orijentaciji, a pripada grupi teorija sa osnovnom idejom usklađenosti čovjeka i okoline. UPIS se sastoji iz tri dijela. Prvi dio obuhvata listu aktivnosti u kojima su učenici manje ili više uspješni, drugi dio se odnosi na aktivnosti koje se baziraju na interesima, a treći dio obuhvata listu zanimanja. Vrijeme popunjavanja upitnika je ograničeno na 30 minuta.

Postupak

Istraživanje je sprovedeno u nekoliko faza u deset osnovnih škola na području Tuzlanskog kantona. Inicijalna faza je podrazumijevala (pored dobijanja saglasnosti nadležnog ministarstva) ostvarivanje kontakata sa pedagozima škola koji su pristali na saradnju u ovom istraživanju. Potom su pedagozi iz škola koje su ušle u uzorak istraživanja, zajedno sa nastavnim osobljem, nominirali potencijalno nadarene učenike osmih razreda prema sljedećim kriterijima: vrlo dobar/odličan uspjeh; učestvovanje na takmičenjima (osim sportskih), izraženo zanimanje za pojedine predmete i iskazana aktivnost u nastavnim i vannastavnim aktivnostima.

U drugoj fazi nominovani potencijalno nadareni učenici iz navedenih škola su ispitivani Standardnim progresivnim matricama-plus oblik i Verbalnim testom kreativnosti na osnovu čijih rezultata se i pristupilo selekciji, tj. identifikaciji predloženih učenika. Treba napomenuti da je vrijeme potrebno za testiranje navedenim testovima iznosilo oko dva sata, te da su ispitivanja u obavljenim u prijedpodnevnim satima (ako su učenici išli u prijedpodnevnu smjenu) ili na prvom i drugom satu druge smjene. Učenici koji u momentu testiranja nisu bili u najboljem zdravstvenom stanju nisu pristupili ispitivanju navedenim testovima.

Nakon te faze izvršena je identifikacija intelektualno nadarenih učenika na osnovu ostvarenih testnih rezultata te je dobijen referentni i komparativni uzorak ovog istraživanja, koji su ispitani Upitnikom profesionalnih interesa i sklonosti (uz poštivanje datih uputa za rad).

Rezultati

Ispitanici su testirani Upitnikom profesionalnih interesa i sklonosti koji je koncipiran na Hollandovom heksagonalnom modelu okupacijskih interesa. Taj model počiva na šest dimenzija (RIASEC), a specifično područje interesa se određuje tzv. troslovom koji nastaje kombinacijom postojećih 6 dimenzija (npr. SAI). Izračunate su sume razlika za svakog ispitanika, tako što se od najdominantnije vrijednosti oduzela vrijednost druge i treće dimenzije, čiji je zbir činio ukupnu sumu razlika.

Tabela 1. Deskriptivna statistika za rezultate na RIASEC dimenzijama, u odnosu na vrstu uzorka

	Vrsta uzorka	N	M	S.D.
R	referentni	108	6,80	4,34
	komparativni	102	8,09	4,76
I	referentni	108	14,82	4,65

A	komparativni	102	13,70	4,99
	referentni	108	14,73	5,93
S	komparativni	102	14,75	4,67
	referentni	108	15,80	4,35
E	komparativni	102	15,54	4,64
	referentni	108	12,56	4,91
C	komparativni	102	12,48	4,37
	referentni	108	11,06	4,82
	komparativni	102	12,08	5,42

Tabela 2. Deskriptivna statistika za sume razlika na dominantnim troslovima, s obzirom na vrstu uzorka

	Vrsta uzorka	N	M	S.D.	Kolmogorov-Smirnov		
suma razlika na dominantnim troslovima	referentni	108	7,56	4,85	Statistic	df	Značajnost
	komparativni	102	6,74	4,82	,147	210	,000

Tabela 3. Testiranje značajnosti razlika (Kruskal Wallis) u visini izraženih interesa, s obzirom na vrstu uzorka

	R	I	A	S	E	C
χ^2	4,273	2,635	,071	,052	,011	2,785
df	1	1	1	1	1	1
značajnost	,039*	,105	,790	,819	,917	,095

* razlika je značajna na 0,05

Tabela 4. Testiranje značajnosti sume razlika na dominantnim troslovima, s obzirom na vrstu uzorka

	suma razlika na dominantnim troslovima
Mann-Whitney U	4955,5
Wilcoxon W	10208,5
Z	-1,26
Značajnost	,208

a Grupna varijabla: Vrsta uzorka

Nakon testiranja normalnosti distribucije rezultata sume razlika na dominantnim troslovima, kod referentnog i komparativnog uzorka, ustanovljeno je da dobijena distribucija, mjerena Kolmogorov-Smirnov z testom normalnosti distribucije, značajno odstupa od normalne distribucije (KS-z= 0,147; df=210; p<0,01). Usljed tog razloga postojeće razlike su ispitane Mann-Whitney U neparametrijskim testom. Rezultati iz tabele 2. nam govore da komparativni uzorak ima nešto nižu prosječnu sumu razlika ($M_{\text{komparativni}} = 6,74$, $M_{\text{referentni}} = 7,56$), međutim testiranjem statističke značajnosti tih razlike možemo utvrditi da navedena razlika nije statistički značajna (M-W U=4955,5; p>0,05).

Diskusija

U ovom se istraživanju smo nastojali provjeriti koncept «multipotencijalnosti» profesionalnih interesa kod referentnog uzorka identifikovanih intelektualno nadarenih učenika. Već smo ranije naveli da se multipotencijalnost pojavljuje kao specifikum nadarenih pojedinaca, a reflektuje se na području sposobnosti i interesa. Multipotencijalnost podrazumijeva «high-flat» tj. visoko razvijene i ujednačene sposobnosti i interese, a u ovom istraživanju smo se bazirali na ispitivanje multipotencijalnosti interesa. Budući da veći broj autora iz oblasti nadarenosti (Berger, 1989; Colangelo, 1991; Kerr, 1991; Sanborn, 1974; Silverman, 1993 prema Kerr i Sodano, 2003) smatra da se multipotencijalnost, pored sposobnosti, izražava i kroz visoko razvijene i ujednačene interese, mišljenja smo da treba usmjeriti pažnju na odnos razlika u dominantnim interesima mjerenim Hollandovim UPIS-om. Idući tom logikom izračunata su individualna odstupanja za tzv. troslov, od prvog dominantnog interesa izračunata je razlika za drugi i treći izražen interes te su te razlike sabrane. Na taj način za svakog ispitanika (i referentni i komparativni uzorak) je izračunata razlika između tri dominantna interesa. Odsustvo te razlike ili njena statistički beznačajna prisutnost predstavljalo bi dokaz u prilog tvrdnji o multipotencijalnosti interesa kod intelektualno nadarenih učenika.

Ostvarena sume razlika kod dominantnih troslova su kvantitativno drugačije, s obzirom na uzorak ($M_{\text{komparativni}} = 6,74$, $M_{\text{referentni}} = 7,56$), međutim testiranjem statističke značajnosti tih razlika ($M-W U = 4955,5$; $p > 0,05$), ista nije pronađena što ide u prilog postavljenoj pretpostavci o odsustvu multipotencijalnosti interesa na ispitanom uzorku nadarenih učenika.

Iskazanom hipotezom smo pretpostavili da prosječne razlike između tri dominantne vrijednosti profesionalnih interesa (Hollandov troslov) neće biti značajno niže kod referentnog uzorka u odnosu na komparativni uzorak. Takva pretpostavka je utemeljena na nedosljednosti u nalazima većeg broja autora koji su na osnovu rezultata iz svojih studija izvještavali o «high-flat», tj. visoko izraženim i ujednačenim interesima kod nadarenih pojedinaca ili nisu pronalazili takve karakteristike (Berger, 1989; Colangelo, 1991; Kerr, 1991; Sanborn, 1974; Silverman, 1993 prema Colangelo i Assouline, 2000. tj. Achter i sar., 1996; Milgram i Hong, 1999 prema Kerr i Sodano, 2003).

Međutim, rezultati našeg istraživanja daju očekivanu sliku o interesima kod intelektualno nadarenih učenika. Ne samo da nije izraženija slika ujednačenosti interesa kod nadarenih u odnosu na komparativni uzorak, nego je ta ujednačenost (izražena nižom sumom razlika) više prisutna upravo kod komparativnog uzorka (doduše ne i statistički značajno). Da su rezultati ove studije malo neuobičajeni za populaciju nadarenih (kada su u pitanju profesionalni interesi) govori i podatak da visoka izraženost interesa, inače prepoznatljiva osobina darovitih, na našem ispitanom uzorku nadarenih nije prisutna i ne razlikuje se značajno od visine interesa koju iskazuju učenici iz komparativnog uzorka (tabela 3). Jedina značajna razlika postoji u visini izraženog realističnog tipa, koji je značajno viši kod učenika iz komparativnog uzorka.

Implikacije o postojanju multipotencijalnosti interesa kod nadarenih su izražene i u Hollandovoj teoriji (1985;1997). Hollandov opis nediferenciranih, nekonzistentnih osoba kod kojih nema izraženog identiteta (misleći na interese) je sličan profilu multipotencijalne individue. Nediferencirani profil sa izjednačenim rezultatima na nekoliko subskala, indicirajući različite, jako izražene interese, jednako postoji kod nadarenih. Swanson i Hansen (1986. prema Rysiew i sar. 1999) razlikuju dva tipa ujednačenih profila: visoko izraženi nediferencirani profil

(high-score undifferentiated -HSU) i nediferencirani profil sa niskim rezultatima (low-score undifferentiated -LSU), gdje LSU grupa pokazuje slabe interese, nasuprot HSU grupe koja iskazuje različitost jakih interesa. Tzv. HSU grupa, pored interesa je postizala bolji akademski uspjeh i više rezultate na testovima sposobnosti, što posredno ukazuje na karakteristike interesa multipotencijalnih pojedinaca, dok LSU profil je više karakterističan za «normalnu» populaciju. Slične rezultate navodi i Cox (1978. prema Kerr i Sodano, 2003) koji u poznatoj studiji o nadarenima na John Hopkins univerzitetu govori da mlađi nadareni učenici iskazuju izraženije interese nego njihovi nenadareni vršnjaci. Međutim, u našem istraživanju to nije slučaj, jer ispitanici iz komparativnog uzorka pokazuju (doduše ne i statistički značajno) tendenciju više ujednačenih interesa u odnosu na identifikovane nadarene učenike.

Da je multipotencijalnost interesa prepoznata karakteristika nadarenih, naglašava i Sanborn (1974) koji ističe da nadareni učenici imaju dosljedno visoke skorove kroz različite testove sposobnosti i postignuća, pokazujući obrasce visokih dostignuća u školi, gdje su redovno uključeni u različite društvene, sportske, te aktivnosti zajednice (Sanborn, 1974 prema Rysiew i sar.,1999). Takvom stavu se priklanjaju Herr (1976) i Milgram (1989) tvrdeći da se većinu darovitih može posmatrati kao multidimenzionalne ili multipotencijalne (Rysiew i sar.,1999), te Frederickson i Rothney, (1972) i Sanborn (1979., prema Kerr i Sodano, 2003) koji govore da većina istraživača pouzdano tvrde da nadareni pojedinci, pored visokih postignuća na testovima sposobnosti i odličnih ocjena, izražavaju i multiple, ujednačene profesionalne interese. S druge strane, poznata studija Achter, Benbowe, i Lubinskog (1996) rađena na 1000 nadarenih adolescenata izvještava da svega 5% ispitanika stvarno pokazuje karakteristike multipotencijalnosti koristeći instrumente normirane upravo na toj populaciji. Navedeni autori su otišli tako daleko da su rekli da multi potencijalnost “nikad nije tu, već nestaje kao interes mladih”. Njihovi rezultati, između ostalog, ukazuju na to da se multipotencijalni pojedinci značajno razlikuju u pogledu jačih i slabijih predispozicija i u opredjeljenošću ka različitim interesnim područjima. Kako ističu Achter i sar. (1996), ovakvi rezultati nose jako bitne implikacije za korištenje uobičajenih instrumenata za procjenu profesionalnih interesa u savjetovanju nadarenih učenika. Milgram i Hong (1999. prema Kerr i Sodano, 2003) otkrili su malo dokaza o multipotencijalnosti između više od 500 nadarenih gimnazijalaca i također iskazali potrebu da koncept multipotencijalnosti bude detaljnije obrazložen.

Postavlja se pitanje zašto postoje različita shvatanja multipotencijalnosti? Kerr i Sodano (2003) nude nekoliko objašnjenja. U različitim istraživanjima ispitanici su bili učenici koji su izričito visoko talentovani, imaju visoka postignuća na testovima dostignuća (Kerr i Colangelo,1988) i visoke školske ocjene (Male i Perore, 1979) što je ustvari razlog da oni imaju i različite interese.

S druge strane, mnoge studije koje su pokazale da nadareni studenti imaju različite profile imali su kao svoje učesnike visoko talentovane adolescente koji su učestvovali u programima za pojedince sa visoko razvijenim talentom, posebno mladi koji imaju interese za matematiku.

Prema mišljenju Kerrove (2003), od svih domena, matematički nadareni mladi mogu biti najmanje ugroženi sa izborima u karijeri. Njihovi izbori su sasvim jasni: nauka, tehnologija i medicina su strogo birani od strane ovih studenata.

Zaključak

Nakon iznesenih činjenica koje govore pro et contra konceptu multipotencijalnosti, ostaje još da rezultate našeg istraživanja rezimiramo u okviru gore iznesenih podataka. Kao što smo već istakli dobijene sume razlika na dominantnim interesima, za naš uzorak intelektualno nadarenih učenika su čak i izraženije nego iste razlike kod komparativnog uzorka. Time nedvojbeno možemo ustvrditi da multipotencijalnost interesa nije karakteristika za ispitani uzorak nadarenih nego su profesionalni interesi jasno izraženi i diferencirani. S tim u vezi nameću se određene implikacije koje su već pominjane u proteklom redovima, a odnose se na opravdanu i legitimnu upotrebu instrumenta za procjenu profesionalnih interesa nadarenih u svrhu adekvatnog profesionalnog usmjeravanja istih.

Uvidjeli smo da ovakvi nalazi nisu usamljeni, a pored do sada iznesenog, u prilog toj tvrdnji ide i konstatacija Lubinskog i Benbowe (2000. prema Đapo i sar., 2005) da su interesi nadarenih učenika za određenim obrazovanjem ili izborom pojedinog zanimanja relativno stabilni u funkciji vremena i opravdano ih upotrebljavati kod nadarene djece.

Literatura

1. Achter, J.A., Lubinski, D., Benbow, C.P. (1996). Multipotentiality Among the Intellectually Gifted: "It Was Never There and Already It's Vanishing". *Journal of Counseling Psychology*. Vol. 43. br. 1.
2. Altaras, A. (2006). Darovitost i podbacivanje. Beograd, Mali Nemo, Institut za psihologiju i Centar za primenjenu psihologiju
3. Colangelo, N., Assouline, S.G. (2000). *Counseling Gifted Students*. U :Heller, K.A., Monks, F.J., Sternberg, R.J., Subotnik, R.F. *International handbook of giftedness and talent; second edition*. Oxford, Elsevier Science Ltd
4. Đapo, N., Dizdarević, I. Kolenović-Đapo, J. (2005). Identifikacija intelektualno nadarenih učenika srednjih škola Kantona Sarajevo. *Psihološke teme*. Rijeka, Filozofski fakultet
5. Feldhusen, J.F., Jarwan, F.A (2000). *Identification of Gifted and Talented Youth for Educational Programs*. U :Heller, K.A., Monks, F.J., Sternberg, R.J., Subotnik, R.F. *International handbook of giftedness and talent; second edition*. Oxford, Elsevier Science Ltd
6. Holland, J.L., Powell, A.B., Fritzche, B.A., (1997) *The Self – Directed Search (SDS); Professional User's Guide*, Psychological Assessment Resources, Inc
7. Kerr, B. Sodano, J. (2003). *Career Assessment With Intellectually Gifted Students*. *Journal of Career Assessment*, Vol. 11 No. 2
8. ProMENTE (2004). *Priručnik za grupni rad sa učenicima osnovnih škola «Moja karijera»*. ProMente. Sarajevo
9. Raven, J., Raven, J. C., i Court, J. H. (1999). *Priručnik -1. dio: Opći pregled*. Jastrebarsko. Naklada Slap
10. Raven, J., Raven, J. C., i Court, J. H. (1999). *Priručnik - 3. dio: Standardne progresivne matrice*. Jastrebarsko. Naklada Slap
11. Renzulli, J.S. (1998). *The Three-Ring Conception of Giftedness*. U: Baum et al.. *Nurturing the gifts and talents of primary grade students*. Mansfield Center, CT: Creative Learning Press

12. Renzulli, J.S. (2004). Identification of students for gifted and talented programs. Thousand Oaks, Corwin Press & National Association for Gifted Children.
13. Renzulli, J.S. (2004). Myth: The Gifted Constitute 3-5% of the Population. U: Identification of Students for Gifted and Talented Programs. Thousand Oaks. Corwin Press
14. Rysiew, K.J., Shore, B.M., Leeb, R.T. (1999) Multipotentiality, Giftedness, and Career Choice: A Review., Journal of Counseling & Development, , Vol. 77, Issue 4
15. Savickas, M.L. (1999). The psychology of interests. In M.L. Savickas & A.R.Spokane (Eds), Vocational Interests: Meaning, measurment and counseling use (pp 19 – 56), Paolo Alto, CA: Davies – Black
16. Skelić, Dž. (1999). Tumačenje faktorske strukture testa VTK (forma A i B) u okviru savremenih teorija stvaralaštva. Diplomski rad. Sarajevo, Filozofski fakultet
17. Tracey, T.J.G. , Darcy, M (2002) An Indiotetic Examination of Vocational Interests and Their Realtion to Career decidedness Journal of Counseling Psychology, Vol. 49 No. 4, 420 – 427

AN INVESTIGATION THE CONCEPT OF MULTIPOTENTIALITY AMONG GIFTED PRIMARY SCHOOL STUDENTS FROM BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract

With this work, we tried to verify whether multipotentiality, as one of the recognized specifics of the development of gifted individuals and a potential obstacle to an adequate choice of profession, is the characteristic of intellectual gifted students coming from BiH. The nomination and identification process of gifted students included a total of 1081 students from ten elementary schools from the Tuzla Canton area. In the survey 307 students from final class were surveyed, which were ranked according to the set criteria on a reference and comparative sample. In both cases, it is a convenient sample, in which 210 participants (N ref = 108, N kom = 102) participated. The SPM - plus Form (Raven, Raven and Court, 1998) as well as the Verbal Test of Creativity - Form A (Jäger, 1967) were used in the identification process. After the nomination and identification was carried out, the participants were questioned by a questionnaire of professional interests and preferences (ProMente, 2004). The obtained results show that the expressed professional interests and tendencies on identified gifted students can be seen as clearly expressed and differentiated and that the multipotentiality of interest is not a characteristic for the sample of identified gifted. One of the positive implications of such results obtained on sample of gifted primary school students from Bosnia and Herzegovina is the ability to apply the existing vocational guidance instruments.

Key words: professional interests, multipotentiality, gifted students